

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2026-84-141>

УДК 311.3:336.14:911.3

ПРОСТОРОВИЙ АНАЛІЗ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ ЩІЛЬНОСТІ НАСЕЛЕННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД ТА ПОДАТКОВИХ НАДХОДЖЕНЬ ДО МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ

SPATIAL ANALYSIS OF THE INTERRELATIONSHIP BETWEEN THE POPULATION DENSITY OF TERRITORIAL COMMUNITIES AND TAX REVENUES TO LOCAL BUDGETS

Вдовенко Лариса Олександрівна

доктор економічних наук, професор,
Вінницький національний аграрний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6283-2385>

Кравчук Максим Анатолійович

аспірант,
Вінницький національний аграрний університет
ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-3839-8689>

Vdovenko Larysa, Kravchuk Maksym
Vinnytsia National Agrarian University

У статті проведено комплексний аналіз територіальних громад Вінницької області на основі офіційних статистичних даних щодо площі, чисельності населення, податкових надходжень в розрахунку на одного мешканця. Здійснено порівняння показників щільності населення та фіскальної спроможності, визначено просторові диспропорції у розвитку громад. Виявлено помірний зв'язок між щільністю населення і рівнем податкових надходжень на одну особу, що вказує на залежність фінансового потенціалу територій від рівня урбанізації, але також наявність впливу інших соціально-економічних чинників. Виявлено, що сільські та частина селищних громад демонструють нижчу фінансову стійкість ніж міські громади, що зумовлює виклики у забезпеченні інфраструктурних та соціальних потреб. Отримані результати підкреслюють асиметричність регіонального розвитку громад Вінницької області та формують підґрунтя для розроблення диференційованої регіональної політики, орієнтованої на підвищення фіскального потенціалу й зміцнення територіальної згуртованості.

Ключові слова: просторовий аналіз, територіальні громади, сільські території, децентралізація, щільність населення, податкові надходження, економічний розвиток, фінансова спроможність, урбанізація, регіональні диспропорції, місцеві бюджети, фінансова незалежність, фінансовий потенціал.

This article presents a comprehensive analysis of territorial communities in the Vinnytsia region of Ukraine, focusing on the relationship between population density and tax revenues per capita in local budgets. The study is based on official statistical data, including indicators of area, population size, and fiscal revenues, and applies a comparative and spatial analysis approach to identify patterns of socio-economic development across different types of communities. The results reveal a moderate positive correlation between population density and tax revenues per resident, suggesting that higher levels of population concentration are generally associated with increased economic activity and stronger fiscal capacity. This confirms the presence of agglomeration effects typical for urbanized areas, where diversified economic structures and more intensive labor markets contribute to higher budget revenues. At the same time, the study demonstrates that this relationship is not strictly linear, as fiscal performance is also significantly influenced by additional factors such as economic specialization, presence of large enterprises, and quality of local governance. The analysis highlights substantial spatial disparities within the region. Urban communities, particularly administrative centers, act as key drivers of economic growth and accumulate the largest share of financial resources. In contrast, most rural and settlement communities are characterized by low population density, limited economic diversification, and weaker fiscal capacity, which constrains their ability to provide infrastructure and public services. However, some rural communities exhibit relatively high tax revenues due

to the presence of large industrial facilities, indicating that economic structure can outweigh demographic factors. Overall, the socio-economic landscape of the Vinnytsia region is markedly asymmetric. The findings emphasize that while population density is an important determinant of fiscal capacity, it is not the only one. Effective resource management, economic diversification, and strategic development policies are crucial for strengthening the financial sustainability of territorial communities. The study provides a basis for developing differentiated regional policies aimed at reducing disparities and enhancing territorial cohesion.

Keywords: spatial analysis, territorial communities, rural areas, decentralization, population density, tax revenues, economic development, financial capacity, urbanization, regional disparities, local budgets, financial independence, financial potential.

Постановка проблеми. Інтегрування України до європейської економіки викликає потребу у підвищенні результативності у фінансовій сфері як на державному, так і на місцевому рівнях, що є можливим за умови підвищення фінансової незалежності територіальних громад. З огляду на досвід інших країн, делегування повноважень органам місцевого самоврядування сприяє їхній фінансовій незалежності, підвищує результативність виконання функцій держави, а також сприяє якісному наданню суспільних благ та послуг [1, с. 63].

Існуюча раніше система місцевих фінансів довгий час не могла забезпечити фінансову достатність місцевих бюджетів як вагомому джерела розвитку громад, тому реформи децентралізації, покликана була зміцнити дохідну базу місцевих бюджетів, вдосконалити бюджетне регулювання з метою впливу на соціальний та економічний розвиток регіонів [2].

Отже, до початку повномасштабного вторгнення в Україні було здійснено суттєві трансформації адміністративно-територіального устрою, спрямовані на вдосконалення системи місцевого самоврядування, зокрема щодо забезпечення фінансової самостійності місцевих бюджетів і формування самодостатніх, економічно незалежних територіальних громад. Ключовим об'єктом реформи стала територіальна громада, яка за підтримки органів місцевого самоврядування отримує можливість ефективно розв'язувати актуальні проблеми своєї території, використовуючи власний економічний потенціал. Це, своєю чергою, сприяє врахуванню інтересів як мешканців громади, так і відповідної адміністративно-територіальної одиниці, а відтак і держави загалом.

Реформа системи місцевого самоврядування та децентралізації в Україні сформувала нові умови для наповнення місцевих бюджетів територіальних громад. Проте між різними громадами зберігаються помітні економічні диспропорції. Особливо гостро ця

проблема проявляється у сільських територіях, які займають значну частину простору Вінницької області та характеризуються низькою щільністю населення, обмеженістю локальних ринків праці та переважанням агропромислового виробництва на сільських територіях. Такі умови суттєво впливають на обсяг податкових надходжень до місцевих бюджетів, що, у свою чергу, визначає можливості громад щодо фінансування інфраструктурних проєктів, надання якісних соціальних послуг та активізації розвитку підприємництва.

В умовах просторової нерівномірності розподілу населення важливо розуміти, наскільки щільність проживання мешканців є чинником економічної результативності розвитку територіальних громад. Теоретично вищі концентрації населення мають забезпечувати ефект масштабування, інтенсивнішу економічну активність і, відповідно, вищі фіскальні надходження до бюджетів. Проте в реальні умови регіональних відмінностей галузевої спеціалізації такий зв'язок може проявлятися нелінійно. Тому виявлення закономірностей між цими показниками дозволить визначити чинники, що формують фінансовий потенціал громад, а також окреслити можливі напрями підвищення їх спроможності у межах регіональної політики та розвитку сільських територій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останнім часом у наукових дослідженнях проблематика формування доходів місцевих бюджетів територіальних громад розглядається переважно в контексті децентралізації, фінансової спроможності та структури податкових надходжень. Ці питання розглядають у своїх роботах Скрипник Г. О., Якименко В. П. [3], Цимбалюк І. О., Павліха Н. В., Корнелюк О. А. [4], Власюк Н. І., Пікулик О. І. [5], Єрьоменко А. О. [6], Фурик І. І. [7]. Однак прямих емпіричних досліджень, що кількісно оцінюють вплив щільності населення на податкові надходження на рівні окремих регіонів (зокрема Вінницької області), у сучасній вітчизняній

науковій літературі мало зустрічається, що визначає актуальність тематики.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Попри значну увагу науковців до питань фінансової спроможності територіальних громад та впливу децентралізації на їх економічний потенціал, взаємозв'язок між щільністю населення та податковими надходженнями залишається дослідженням недостатньо, особливо у контексті сільських територій. Більшість робіт зосереджується або на аналізі бюджетної структури, або на вивченні загальних економічних факторів, тоді як просторово-демографічні характеристики розглядаються поверхнево або як другорядні змінні.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою даної статті є ідентифікувати й проаналізувати потенційний взаємозв'язок щільності населення та податкових надходжень до місцевих бюджетів на прикладі територіальних громад Вінницької області.

Виклад основного матеріалу дослідження. Актуальні проблеми регіонального розвитку, посилені новими сучасними викликами, зумовлюють необхідність більш активної діяльності органів місцевого самоврядування у напрямі розроблення дієвих стратегій розвитку сільських територій.

Сільські території виступають не лише просторовою базою для ведення аграрно-промислового виробництва, а й мають значний, досі не повністю реалізований потенціал природного середовища для впровадження інших перспективних проєктів розвитку. Їх реалізація сприятиме підвищенню якості життя сільського населення, зменшенню міграційних процесів, а також диверсифікації сільської економіки через ефективніше використання наявного економічного потенціалу цих територій.

Для забезпечення сталого розвитку громад необхідно не лише оптимально розподіляти ресурси та фінансувати інфраструктурні проєкти, а й розуміти чинники, що визначають здатність громад акумулювати власні доходи. Особливо важливо досліджувати сільські території, де низька щільність населення, переважання аграрного сектора та обмежена концентрація економічної активності в інших сферах діяльності можуть істотно впливати на податкові надходження до місцевих бюджетів. У цьому контексті виникає потреба у вивченні потенційного взаємозв'язку між демографіч-

ною щільністю та фіскальним потенціалом територіальних громад, що дозволить окреслити особливості соціально-економічного розвитку різних типів громад Вінницької області та визначити ефективні напрями регіональної політики на перспективу.

Для аналізу фінансової спроможності територіальних громад Вінницької області використаємо дані порталу «Децентралізація» в розрізі окремих територіальних громад щодо кількості населення, площі громад [8], а також дані про податкові надходження до місцевих бюджетів із державного веб-порталу бюджету для громадян [9].

Для виявлення можливого взаємозв'язку між економічним розвитком і просторовим розподілом населення розглянемо показники щільності населення та податкових надходжень до місцевого бюджету громади в розрахунку на одного мешканця (рис. 1).

Аналізуючи діяльність територіальних громад України слід відмітити, що існують диспропорції між надходженнями різних громад. Це вказує на особливості сільських територій та їх економічного потенціалу розвитку.

Так, порівнюючи приріст доходів загального фонду в довоєнний період (2021 р.) із 2024 р., слід відмітити, що Городківська сільська ТГ Вінницької області (з приростом +532,3%) та Ольгопільська сільська ТГ (з приростом +188,9%) ввійшли в ТОП–10 із найбільшим приростом.

В умовах воєнного стану збільшилася кількість територіальних громад із низьким рівнем фінансової спроможності, що обмежує їх можливість використання власних доходів. Нині зросли потреби на обороноздатність, деякі податкові надходження були вилучені з місцевих бюджетів, що посилює їх залежність від державного бюджету.

Слід відмітити, що у Вінницькій області 63 територіальних громади і найбільша питома вага належить сільським громадам – їх 23 (або 36,5%), 18 (28,6%) – міським та 22 (34,9%) – селищним територіальним громадам [8].

Фінансове забезпечення розвитку територіальних громад характеризується значною нерівномірністю, зумовленою відмінностями у розміщенні податкової бази та різними соціально-економічними умовами, що визначають бюджетні потреби. Водночас сільські території мають перевагу в акумулюванні власних ресурсів через місцеві бюджети, зокрема завдяки обігу й використанню сільськогосподарських

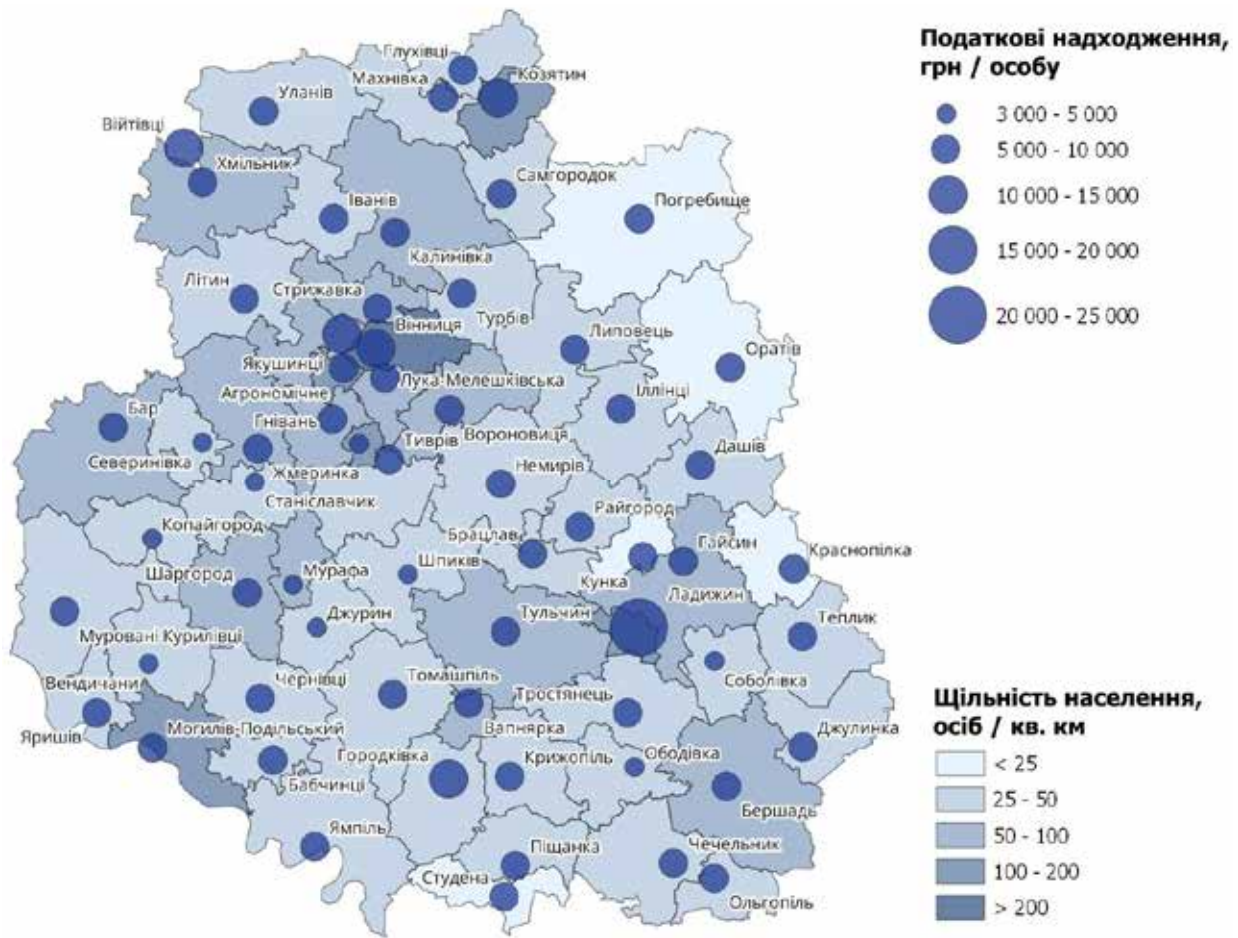

Рис. 1. Щільність населення та податкові надходження у 2024 році в розрахунку на одного мешканця територіальних громад Вінницької області

Джерело: сформовано авторами на основі [8; 9]

земель. Це забезпечує формування фіскальних надходжень, які можуть спрямовуватися на задоволення власних потреб і розвиток сільських територій.

На фінансову спроможність громад мають вплив витрати на утримання апарату, бюджет розвитку громади, активізація підприємницької діяльності. Очевидно, що громади, які мають профіцитні бюджети мають кращі фінансові можливості для соціально-економічного розвитку сільських територій.

На основі узагальнених даних про територіальні громади Вінницької області можна простежити суттєву диференціацію їх економічного потенціалу, що проявляється у відмінностях за показниками щільності населення, обсягів податкових надходжень та рівня фінансової спроможності на одного мешканця. Просторова структура області формується поєднанням великих міських громад, що акумулюють основний економічний ресурс та значного масиву сільських і селищних тери-

торій, для яких характерні нижчі показники податкоспроможності та нижча інтенсивність демографічного навантаження (табл. 1).

Як свідчать дані таблиці 1, податкові надходження в розрахунку на одного мешканця зросли по всіх типах територіальних громад впродовж 2021-2025 рр.: в 1,7-1,8 рази; і хоча у сільських громадах зростання відбувалось дещо швидше, вони залишаються меншими на 19% ніж у міських громадах.

Висока щільність населення міських адміністративних центрів, зокрема Вінниці, Ладизина, Козятина, Хмельника, Жмеринки, створює локалізовані осередки економічної активності, де податкові надходження на одного мешканця суттєво перевищують середньообласний рівень (так, зокрема при 7228 грн. на одного мешканця у 2024 р. він становив 8 642,55 грн.), що вказує не лише на масштаб економічної діяльності, але й на наявність більш диверсифікованої структури виробництва та сфери послуг.

Таблиця 1

Порівняння щільності населення та податкових надходжень в розрахунку на одного мешканця за типами територіальних громад Вінницької області у 2021-2025 роках

Тип громад	Середня щільність населення, осіб/кв. км	Податкові надходження на одного мешканця (середні), грн.				
		2021 р.	2022 р.	2023 р.	2024 р.	2025 р.
Міські (крім Вінницької МТГ)	72	5 807,55	8 007,89	8 642,55	8 441,57	9 989,59
Селищні	44	4 507,58	4 732,92	5 613,30	6 448,58	7 672,76
Сільські	36	4 557,03	5 770,63	6 752,61	6 764,24	8 093,60
Вінницька МТГ	1522	9 332,16	11 750,12	13 122,85	14 423,40	16 970,93

Джерело: сформовано авторами на основі [8; 9]

Натомість значна частина сільських та селищних громад характеризується низькою щільністю населення, а також порівняно обмеженим фіскальним потенціалом. Для таких територій типовими є податкові надходження на одного мешканця в межах 4–6 тис. грн, що свідчить про домінування аграрного сектору, недостатню концентрацію малого та середнього бізнесу, а також обмеженість бюджетів розвитку. Водночас окремі сільські громади демонструють відносно високі фінансові показники, як, наприклад, Війтівецька чи Городківська, де надходження на одного мешканця перевищують 11–12 тис. грн. Подібні приклади засвідчують, що фінансова спроможність не завжди є функцією лише міського статусу, а формується також якістю управління, структурою місцевої економіки та наявністю окремих підприємств на території громади.

Помітною є диспропорція між великими за площею громадами та їх демографічною наповненістю. Громади з площею понад 600–800 кв. км нерідко мають низьку щільність та помірні доходи на одного мешканця, що підкреслює виклик забезпечення ефективної територіальної доступності послуг і підвищує навантаження на місцевий бюджет для утримання інфраструктури. Водночас серед міських громад спостерігається взаємозв'язок між концентрацією населення та рівнем фіскальної результативності, що підтверджує дію ефекту масштабу, характерних для урбанізованих територій. Особливо виокремлюється Ладизинська громада, де податкові надходження на одного мешканця у 2024 р. перевищують 21 тис. грн – найбільший показник в області. Це вказує на значну роль підпри-

ємств, що формують значну частину доходів місцевого бюджету.

Існує помітна нерівномірність у щільності населення громад Вінницької області. Найбільш щільним є населення Вінницької територіальної громади та сусідніх громад, а також групи утвореної Ладизинською, Тульчинською та Гайсинською громадами. Окремо можна виділити високу щільність у прикордонній Могилів-Подільській громаді.

Загальна структура податкових надходжень у розрахунку на одного мешканця демонструє чітку поляризацію: з одного боку – високорозвинені міські центри з інтенсивною економічною діяльністю такі як Вінниця, Козятин, Ладизин, з іншого – малозаселені периферійні території зі структурною залежністю від розвитку агропромислового виробництва. Такий розрив у фінансових ресурсах створює неоднакові можливості для розвитку, оскільки громади з нижчим рівнем ресурсного забезпечення об'єктивно мають звужений потенціал для інвестування у соціальну, транспортну та громадську інфраструктуру. У свою чергу більш урбанізовані громади сприяють місцевому розвитку, формуючи центри економічного зростання та забезпечуючи мультиплікативний ефект для прилеглих територій.

Загалом соціально-економічний ландшафт дослідженої Вінницької області характеризується яскраво вираженою асиметричністю, де рівень фіскальної спроможності значною мірою визначається ступенем урбанізації, масштабами місцевого ринку праці та інтенсивністю виробничого середовища. Однак наявність окремих успішних сільських громад підтверджує, що ефективна політика місцевої влади, здатність використовувати місцеві

ресурси та якісні управлінські рішення можуть забезпечувати розвиток навіть у межах структурно вразливих регіональних сегментів. Така неоднорідність підкреслює необхідність диференційованого підходу до формування регіональної політики, що враховуватиме різні стартові умови, потреби та економічний потенціал кожної громади.

Висновки. На основі проведеного дослідження дійшли висновків щодо зв'язку між щільністю населення та податковими надходженнями на одного мешканця, що свідчить про вплив концентрації населення на економічну активність та фіскальну спроможність громад.

Соціально-економічний ландшафт області є асиметричним: міські громади формують осередки економічного розвитку, тоді як більшість сільських і селищних територій харак-

теризується низькою щільністю населення та обмеженою фінансовою базою. Водночас окремі сільські громади демонструють високі податкові надходження на одного мешканця завдяки присутності великих підприємств, наявності земельного ресурсного потенціалу та ефективному управлінню ним.

Отже, щільність населення є важливим, але не єдиним чинником формування податкової бази громад. Ефективне використання місцевих ресурсів, структурна диверсифікація економіки та якісне управління можуть забезпечувати фінансову стабільність навіть у громадах з низькою демографічною концентрацією. Для підвищення фінансової спроможності сільських територій Вінницької області доцільно розробляти комплексну стратегію розвитку, що враховують як демографічні, так і економічні та управлінські чинники.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Лисенко Ж.П., Олексин А.Г. Проблеми та шляхи удосконалення реформи фінансової децентралізації з урахуванням міжнародного досвіду. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Економіка і управління*. 2020. Том 31 (70). № 3. С. 63.
2. Вдовенко Л. О., Поліщук С.П. Виклики реформи децентралізації. *Успіхи і досягнення у науці. Серія «Соціальні та поведінкові науки»*. 2024. № 6 (6). С. 762-775. DOI: [https://doi.org/10.52058/3041-1254-2024-6\(6\)-762-774](https://doi.org/10.52058/3041-1254-2024-6(6)-762-774)
3. Скрипник Г. О., Якименко В. П. Місцеві бюджети: сучасний стан та особливості формування. *Економіка та суспільство*. 2024. Вип. 61. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-61-155>.
4. Цимбалюк І. О., Павліха Н. В., Корнелюк О. А. Місцеві бюджети як основа фінансової самостійності та конкурентоспроможності територій. *Економіка та суспільство*. 2023. Вип. 55. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-55-107>.
5. Власюк Н. І., Пікулик О. І. Значення місцевих бюджетів у забезпеченні регіонального розвитку. *Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Економічні науки*. 2025. Вип. 82. DOI: <https://doi.org/10.32782/2522-1205-2025-82-16>
6. Єрмоменко А. О. Місцеві бюджети у системі фінансового забезпечення територіальних громад. *Економічний вісник університету*. 2023. Вип. 57. С. 132-137.
7. Фурик І. І. Особливості формування та виконання місцевих бюджетів України в умовах війни. *Науковий вісник Ужгородського Університету*. 2024. Вип. 1(63). DOI: [https://doi.org/10.24144/2409-6857.2024.1\(63\).143-148](https://doi.org/10.24144/2409-6857.2024.1(63).143-148)
8. Територіальні громади (2020): перелік та основні дані : веб-сайт URL: <https://decentralization.gov.ua/newgromada> (дата звернення: 21.11.2025)
9. Державний веб-портал бюджету для громадян : веб-сайт URL: <https://openbudget.gov.ua/analytics/incomes> (дата звернення: 21.11.2025)

REFERENCES:

1. Lysenko, Zh. P., & Oleksyn, A. H. (2020). Problemy ta shliakhy udoskonalennia reformy finansovoi detsentralizatsii z urakhuvanniam mizhnarodnoho dosvidu [Problems and ways of improving the reform of financial decentralization taking into account international experience]. *Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernadskoho. Serii: Ekonomika i upravlinnia*, vol. 31 (70), no. 3, p. 63.
2. Vdovenko, L. O., & Polishchuk, S. P. (2024). Vyklyky reformy detsentralizatsii [Challenges of decentralization reform]. *Uspikhy i dosiahnennia u nauksi. Serii "Sotsialni ta povedinkovi nauky"*, no. 6 (6), pp. 762–775. [https://doi.org/10.52058/3041-1254-2024-6\(6\)-762-774](https://doi.org/10.52058/3041-1254-2024-6(6)-762-774)

3. Skrypnyk, H. O., & Yakymenko, V. P. (2024). Mistsevi biudzhety: suchasnyi stan ta osoblyvosti formuvannia [Local budgets: current state and features of formation]. *Ekonomika ta suspilstvo*, no. 61. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-61-155>
4. Tsybaliuk, I. O., Pavlikha, N. V., & Korneliuk, O. A. (2023). Mistsevi biudzhety yak osnova finansovoi samostiinosti ta konkurentospromozhnosti terytorii [Local budgets as a basis of financial independence and competitiveness of territories]. *Ekonomika ta suspilstvo*, no. 55. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-55-107>
5. Vlasiuk, N. I., & Pikulyk, O. I. (2025). Znachennia mistsevykh biudzhetyv u zabezpechenni rehionalnoho rozvytku [The importance of local budgets in ensuring regional development]. *Visnyk Lvivskoho torhovelno-ekonomichnoho universytetu. Ekonomichni nauky*, no. 82. <https://doi.org/10.32782/2522-1205-2025-82-16>
6. Yeromenko, A. O. (2023). Mistsevi biudzhety u systemi finansovoho zabezpechennia terytorialnykh hromad [Local budgets in the system of financial support of territorial communities]. *Ekonomichniy visnyk universytetu*, no. 57, pp. 132–137.
7. Furyk, I. I. (2024). Osoblyvosti formuvannia ta vykonannia mistsevykh biudzhetyv Ukrainy v umovakh viiny [Features of formation and execution of local budgets of Ukraine under war conditions]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu*, no. 1(63), pp. 143–148. [https://doi.org/10.24144/2409-6857.2024.1\(63\).143-148](https://doi.org/10.24144/2409-6857.2024.1(63).143-148)
8. Terytorialni hromady (2020): perelek ta osnovni dani [Territorial communities (2020): list and basic data]. Available at: <https://decentralization.gov.ua/newgromada> (accessed November 21, 2025).
9. Derzhavnyi veb-portal biudzhetu dlia hromadian [State web portal of the budget for citizens]. Available at: <https://openbudget.gov.ua/analytics/incomes> (accessed November 21, 2025).

Дата надходження статті: 20.03.2026

Дата прийняття статті: 10.04.2026

Дата публікації статті: 20.04.2026